

The Effect of Believing in Resurrection on the Quality of Accountability in Accounting

Iman Zare

*Assistant Professor of accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran
(Corresponding Author) iman.accounting@pnu.ac.ir*

Baharak Tarkhouni

*Member of Faculty of payame Noor University, Tehran, Iran
(b.tarkhouni@pnu.ac.ir)*

Abstract

From the point of view of Islam, the source of accountability is in the belief in resurrection. Considering that in some sources, accounting is referred to as the language of accountability and the focus of this thinking is Structuration theory, the aim of this research is to studying the effect of reciprocity on the quality of accountability in accounting, emphasizing agency according to Structuration theory. The current research is quantitative in terms of approach. For analysis, correlation method based on emphasis factor and structural equation modeling were used. The statistical population of the research in the time domain of ۲۰۲۲ includes university academic staff members and official auditors who are members of the official accountants community and the sample size was determined according to the structural equation modeling methodology of ۲۴۳ people. The data collection tool is a questionnaire extracted from previous researches. The data analysis in the form of structural equation model shows that the influence of belief in resurrection on the quality of accountability in accounting is strongly significant, this effect is from the confirmation of three types of relationships in the course of accountability, including ۱- The relationship between belief in resurrection and agency, ۲- Two-way relationship between agency and structure ۳- The relationship between structure and religious, ethical, social, financial and sustainability dimensions; achieved. The results of the research shows that, according to the Structuration theory, the revalidation of agency has an effect on the creation of value and ethical structures and systems, including the accounting system, and the quality of accountability is one of the pillars of the accounting and financial reporting system. The quality of response resulting from the belief in resurrection is based on the five dimensions of faith, moral, social, financial and sustainability. The results of the current research will improve the quality of accountability of the accounting system by emphasizing the reciprocity of agency in both theoretical and practical dimensions.

Keywords: Resurrection, Ethics, Accounting Accountability, Structuration Theory, Agency.

Copyrights

This license only allowing others to download your works and share them with others as long as they credit you, but they can't change them in any way or use them commercial.

بررسی تأثیر معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداریایمان زارع^{*۱}بهارک ترخونی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۹

چکیده

از دیدگاه اسلام، منشاء پاسخگویی در اعتقاد به معاد است. با توجه به این که در برخی منابع از حسابداری به عنوان زبان پاسخگویی یاد می‌شود و محور این تفکر تئوری ساخت‌یابی است، هدف پژوهش حاضر با تأکید بر عاملیت طبق تئوری ساخت‌یابی، بررسی تأثیر معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری می‌باشد. پژوهش حاضر از لحاظ رویکرد کمی است. برای تجزیه و تحلیل از روش همبستگی مبتنی بر تحلیل عامل تاییدی و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. جامعه آماری پژوهش در قلمرو زمانی سال ۱۴۰۱ شامل اعضای هیات علمی دانشگاه و حساب‌رسان رسمی عضو جامعه حسابداران رسمی است که حجم نمونه طبق روش‌شناسی مدل‌یابی معادلات ساختاری ۲۴۳ نفر تعیین شده است. ابزار جمع‌آورده داده‌ها، پرسشنامه استخراجی از تحقیقات پیشین است. تجزیه و تحلیل داده‌ها در قالب مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که تأثیر اعتقاد به معاد بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری به صورت قوی معنادار است، این تأثیر از تأیید سه نوع رابطه در مسیر پاسخگویی شامل ۱- رابطه بین معادباوری و عاملیت، ۲- رابطه دوسویه بین عاملیت و ساختار و ۳- رابطه بین ساختار و ابعاد اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، مالی و پایداری؛ حاصل شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد معادباوری عاملیت طبق تئوری ساخت‌یابی در ایجاد ساختارها و نظام‌های ارزشی و اخلاقی از جمله نظام حسابداری تأثیر دارد که کیفیت پاسخگویی یکی از ارکان نظام حسابداری و گزارشگری مالی است. کیفیت پاسخگویی حاصل از تفکر اعتقاد به معاد، مبتنی بر ابعاد پنج‌گانه اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، مالی و پایداری است. نتایج پژوهش حاضر با تأکید بر معادباوری عاملیت در دو بعد نظری و عملی، در صورت بکارگیری می‌تواند بهبود کیفیت پاسخگویی نظام حسابداری را به دنبال داشته باشد.

کلید واژگان: معادباوری، اخلاق، پاسخگویی حسابداری، تئوری ساخت‌یابی، عاملیت.

۱. استادیار گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول). iman.accounting@pnu.ac.ir

۲. مربی گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. b.tarkhouni@pnu.ac.ir

۱-مقدمه

از حسابداری نه تنها به عنوان زبان تجارت بلکه براساس چارچوب نظری مبتنی بر پاسخگویی، به عنوان زبان پاسخگویی نیز یاد می‌شود (زارع و همکاران، ۱۴۰۱). نظام حسابداری و گزارشگری مالی با نقش مهمی که در سازمان‌ها بر عهده دارند، باید وظیفه پاسخگویی خود را به نحو صحیحی انجام دهند (جامعی و همکاران، ۱۳۹۵). به اعتقاد ایجیری، هدف حسابداری ایجاد یک سیستم مناسب جریان اطلاعات بین حسابداده یا پاسخگو و پاسخ خواه یا صاحبان حق، است (باباجانی، ۱۳۸۹). حسابداری و گزارشگری مالی فعلی در ایفا و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی از منظر پاسخگویان و پاسخ خواهان فاقد کیفیت مطلوب است، ضعف کیفیت پاسخگویی در ابعاد مالی و عملیاتی منتج از تدوین نشدن چارچوب نظری و اصول و استانداردهای لازم و نبود نظام حسابداری و گزارشگری مالی می‌باشد (باباجانی و دهقان، ۱۳۸۴). محدودیت ابعاد پاسخگویی، خود مزید علتی خواهد بود بر ضعف حاکم در کیفیت پاسخگویی حسابداری بخش عمومی (زارع، ۱۴۰۰). علیرغم اینکه پژوهش‌های پیشین در موضوع پژوهش حاضر، بر بعد ساختاری سیستم حسابداری^۱ متمرکز بوده‌اند، کیفیت گزارش‌های مالی و استانداردهای حسابداری به نتیجه و نفوذ سایر عوامل تاثیرگذار در خروجی‌های هر نظام حسابداری و گزارشگری مالی علاوه بر استانداردهای حسابداری نیز بستگی دارد (جک و لیزا، ۲۰۱۷). بررسی‌های کوکر (۲۰۱۲)، انگلاند و گردین (۲۰۱۴) و انگلاندو همکاران (۲۰۲۰) شکاف تحقیقاتی جهت یافتن مؤلفه‌های موثر بر کیفیت پاسخگویی در چارچوبی فراتر از اصول و رویه‌های حاکم طبق ساختار حسابداری در بخش‌های عمومی و خصوصی را آشکار می‌کند. در این راستا زارع و همکاران (۱۴۰۱) موفق به ارائه مدل کیفی با استفاده از رویکردهای اسلامی و جامعه شناسی برای پاسخگویی در حسابداری شدند ولیکن به موضوع کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری پرداخته نشد که ضرورت تکمیل زنجیره تحقیقات ایشان با رویکردی متفاوت در پژوهش حاضر مشهود می‌باشد. با توجه به این که تئوری ساخت‌یابی^۲ گیدنز (۱۹۸۴) به عنوان یک تئوری اجتماعی در توسعه مبانی نظری حسابداری و نقش پاسخگویی آن تاثیر به‌سزایی دارد (کوکر، ۲۰۱۲؛ انگلاند و گردین، ۲۰۱۴؛ زارع و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۸)، از این تئوری به عنوان مبنای سنجش کیفیت پاسخگویی در حسابداری استفاده می‌شود.

^۱ ساختار، به قوانین و منابع تدوین شده به‌عنوان خواص نظام‌های اجتماعی اشاره دارد و سیستم نیز به روابط تولیدشده بین بازیگران به عنوان عاملیت و سایر عوامل موثر به‌عنوان عملیات اجتماعی عادی، اشاره دارد

^۲. Structuration Theory

هسته تئوری ساخت‌یابی، عبارت است از «دوگانگی^۱ عاملیت و ساختار»: یعنی عاملیت و ساختار اجتماعی در تولید و بازتولید نظام‌های اجتماعی باهم تعامل دارند (گیدنز، ۱۹۸۴). این بدین معنی است که نظام‌های (ساختارهای) اجتماعی، پویا هستند و دائماً بر اثر فعالیت‌های عامل اجتماعی مربوطه، بازتولید می‌شوند. نظام حسابداری متأثر از ساختار و عاملیت می‌باشد که حسابداری را تولید و بازتولید می‌کنند. حسابداری به عنوان زبان پاسخگویی منتج از رابطه دوسویه ساختار و عاملیت است (زارع و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۸).

انسان به عنوان عاملیت در تئوری ساخت‌یابی از منظر قرآن، موجودی اجتماعی، در اجتماع و برای اجتماع است که در برابر کوچکترین اعمال خود باید پاسخگو باشد (حاجی زاده و آورچه، ۱۳۹۳). یکی از آثار اعتقاد به معاد، بیدار شدن احساس مسئولیت و وظیفه‌شناسی در عمق وجود انسان‌هاست؛ به گونه‌ای که تمام افکار و کردار آدمی را تحت الشعاع قرار می‌دهد و او در مقابل هر کاری، خود را موظف به پاسخگویی می‌داند. فرد معادباور در طول حیات روزمره‌اش مراقب بینش، کردار و گفتار خویش است؛ چرا که خداوند را ناظر همه حرکات و سکنات خود می‌داند. همچنین فرد معادباور می‌داند که این دنیا پایان راه نیست، بلکه سرای دیگری نیز هست که شخص در مقابل همه کارهای خود باید پاسخگو باشد. از این رو تمام هم و غم او در زیست مومنانه‌ای است که سعادت عقبی را در پی دارد. معادباوری علاوه بر آثار فردی، دارای آثار اجتماعی نیز می‌باشد و فرد می‌داند در مقابل همه کارهای خود باید پاسخگو باشد. در واقع فرد معادباور نه تنها در زندگی شخصی‌اش، بلکه در بیرون از خودش یعنی در سطح اجتماع نیز انتظار می‌رود آثار مبارکی داشته باشد (رفیعی، ۱۳۹۷). براین اساس اهمیت استفاده از معادباوری جهت تقویت مسئولیت پاسخگویی انسان و در نتیجه ساختارهای اجتماعی از جمله سیستم حسابداری چه در بخش خصوصی و چه در بخش عمومی مشخص خواهد شد.

بر اساس مطالب بیان شده ضرورت بررسی کیفیت پاسخگویی در حسابداری با معیارهایی فراتر از اصول رسمی و استانداردهای حسابداری مشهود و ملموس است. براین اساس پژوهش حاضر با استفاده از معادباوری بر مبنای تئوری‌های اجتماعی با تأکید بر تئوری ساخت‌یابی در چارچوبی فراتر از نگرش ساختارگرایانه، این هدف را دنبال می‌کند. بنابراین به دنبال پاسخ علمی به این سؤال اصلی هستیم که نقش معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری با محوریت تئوری ساخت‌یابی چگونه است؟ در راستای هدف پژوهش با بررسی ادبیات پژوهش ضمن استخراج مولفه‌های معادباوری و پاسخگویی و تأیید اعتبار و روایی آنها، مدل پژوهش

۱. duality

تیبین و با استفاده جامعه آماری متشکل از اعضای هیات علمی دانشگاه و حسابداران رسمی پیمایش و تحلیل شده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ایجیری (۱۹۸۳) در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی هدف حسابداری را ایجاد یک سیستم مناسب جریان اطلاعات بین پاسخگو و پاسخ خواه می‌داند. این چارچوب برپایه ارتباطی دوطرفه بنا شده است و براساس این رابطه، پاسخ‌خواه حق دارد بداند، همان طور که پاسخگو حق دارد در افشای اطلاعات، حریمی قانونی برای خود قائل شود. او برای پذیرش محوریت مفهوم مسئولیت پاسخگویی در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی چنین استدلال می‌کند که حسابداری در حقیقت نگهداری دفاتر برای دیگران است زیرا بین شما و دیگران رابطه پاسخگویی برقرار است. البته این بدان معنی نیست که دفاتری که برای دیگران نگهداری می‌شود مورد استفاده شخص یا سازمان مربوطه قرار نمی‌گیرد. در صورتی که وجود دفاتر و گزارش های مالی باعث شود، پاسخگو با اعتماد بیشتر وظیفه پاسخگویی خود را انجام داده و اعتماد پاسخ خواه را نسبت به خود افزایش دهد، سیستم حسابداری از کارایی بالایی برخوردار خواهد بود (ایجیری، ۱۹۸۳).

ایجیری اعتقاد دارد که در چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی آنچه مهم است مفید بودن سیستم حسابداری به عنوان یک مجموعه است و برخلاف چارچوب نظری مبتنی بر تصمیم‌گیری نباید سودمندی اطلاعات به عنوان هدف اولیه دنبال شود. یکی از ویژگی های با اهمیت و برجسته چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی مورد نظر ایجیری، جایگزینی سودمندی سیستم حسابداری به جای سودمندی اطلاعات و حذف سوگیری منحصر به فرد از حسابداری به سمت ذی نفعان و در نظر گرفتن منافع هر دوطرف تهیه کنندگان و ذی نفعان است. او برای دفاع از سودمندی سیستم حسابداری و دو سویه بودن آن چنین استدلال می‌کند. حسابداری با مطمئن ساختن پاسخ خواه از جریان به موقع و صحیح اطلاعات وی را حمایت می‌کند و با وضع محدودیت برای افشای کامل اطلاعات، پاسخگو را نیز مورد حمایت قرار می‌دهد. به همین دلیل صورت های مالی در برگیرنده آنچه باید افشا شود و آنچه که نیازی به افشا ندارد، است». همچنین ایجیری درباره اولویت دادن به سودمندی سیستم حسابداری به جای سودمندی اطلاعات در چارچوب نظری، به نظام بیمه‌ای استناد می‌کند و می‌گوید همان طور که حاصل پوشش بیمه‌ای اطمینان خاطر برای بیمه گذار است و هدف بیمه گذار از تحت پوشش قرار گرفتن لزوماً استفاده از منافع ناشی از بیمه در زمان رویداد نیست، هدف نهایی از جریان

صحیح و به موقع اطلاعات، اطمینان خاطری است که از طریق سیستم حسابداری، دفاتر و گزارش های مالی رسیدگی پذیر، حاصل می شود (باباجانی و پوریانسنب، ۱۳۸۲).

از سوی دیگر نظام حقوقی اسلام نظامی تکلیف گراست و مسئله پاسخگویی در قرآن بیانگر یک رابطه دوسویه و دوطرفه است که بین پاسخ خواه و پاسخگو برقرار است (صراف، ۱۳۹۶). در رویکرد اسلامی، مسئولیت پذیری به مسئول دانستن خود نسبت به اعمال، غفلت ها و فرآیندها اشاره دارد و موجب بهبود مستمر در نظامها و فرآیندها می شود. عنصر اصلی مسئولیت پذیری همان پاسخگویی است (سیدرضی، ۱۳۷۹، ص ۷۲).

یک شرکت برای ایفای مسئولیت پاسخگویی و تحقق کیفیت مطلوب در پاسخگویی با رویکرد اسلامی، باید فعالیت های مربوط به موضوعات، اجتماعی، محیطی، مالی و اقتصادی را با هدف رعایت شریعت، محاسبه و توزیع زکات، توزیع عادلانه ثروت؛ شناسایی، اندازه گیری، ثبت، طبقه بندی و گزارش کند. (زارع و همکاران، ۱۴۰۱). در نظریه پاسخگویی اسلامی، انسان نه تنها در قبال مسائل معنوی بلکه در رابطه با موضوعات اجتماعی، تجاری و قراردادی نیز باید پاسخگو باشد. هدف این نوع پاسخگویی رستگاری و سعادت در دنیا و آخرت است (زارع، ۱۴۰۰). اعتقاد به معاد که از جمله مهمترین و تأثیر گذارترین باورهای دینی می باشد آثار سازنده ای در سرنوشت انسان در دنیا و آخرت خواهد داشت؛ چرا که اعتقاد به روز قیامت و همچنین لزوم پاسخگویی در برابر اعمال و کردار در آن روز سبب می شود تا انسان معتقد، اعمال و رفتار خود را منطبق بر دین انجام دهد زیرا می داند تنها به این وسیله می توان از عذاب الهی در امان باشد. بنابر این تأثیر این اعتقاد به صورت مستقیم و عملی خواهد بود (عسکری نقوی، ۱۳۹۸). معادباوری، ایمان و اعتقاد به بازگشت همه ی مخلوقات اعم از بی جان و جاندار به سوی خداوند است. (علیرضا اسعدی، ۱۳۹۱، ص ۳۳). بنابراین یکی از آثار پربرکت اعتقاد به معاد بیدار شدن احساس مسئولیت و وظیفه شناسی در عمق وجود انسان ها است به گونه ای که تمام افکار و کردار آدمی را تحت الشعاع قرار می دهد و او در مقابل هر کاری مؤظف به پاسخگویی می داند (عسکری نقوی، ۱۳۹۸). در ارتباط با کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری در پرتو معادباوری، یافته های پژوهشگران حوزه حسابداری مانند زارع (۱۴۰۰)، رجیبی مقدم و همکاران (۱۴۰۰)، دیانتی دیلمی و شادمان طالب بیگی (۱۳۹۹)، غلامی جمکرانی و همکاران (۱۳۹۲) و... نشان می دهد که ابعاد پاسخگویی باید در برگیرنده حوزه های مادی (اقتصادی)، معنوی (اخلاقی)، فرهنگی، سیاسی، زیست محیطی و ... با هدف دستیابی به عدالت و رستگاری اجتماعی باشد که با منافع سازمان و صاحبکار از یک سو و منافع جامعه از سوی دیگر و منافع گذشتگان و آیندگان از سوی دیگر همخوانی داشته

باشد که کیفیت پاسخگویی سیستم حسابداری را بهبود می‌بخشد. از طرف دیگر پژوهشگران حوزه اسلامی مانند پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، عسکری نقوی (۱۳۹۸)، رفیعی (۱۳۹۷)، پیامدهای ناشی از معادباوری که منتهی به اصل پاسخگویی می‌شود را در دو سطح فردی و اجتماعی بررسی می‌کنند. بنابراین سطوح پاسخگویی در راستای هدف پژوهش حاضر که در واقع کیفیت پاسخگویی در پرتو معادباوری را تبیین می‌کنند به شرح زیر ارائه می‌گردد.

۱- پاسخگویی اعتقادی: بالاترین سطح و بهترین جلوه پاسخگویی، پاسخگویی در برابر خداوند است. پاسخگویی در این سطح ریشه در معادباوری دارد که لازمه آن یقین قلبی، آگاهی عقلی و وجدان بیدار است. در این سطح فرد بدون توجه به عوامل و ناظران دنیایی، خداوند را ناظر اصلی و واقعی می‌داند و در خلوت و جلوت به گونه‌ای عمل می‌کند که گویی صدها دوربین ناظر او هستند. مانند ثبت و گزارش دقیق رویدادها، عدم سوء استفاده از اصول و رویه‌های حسابداری، عدم کتمان حقایق و افشاء اطلاعات مورد نیاز ذینفعان (عسکری نقوی، ۱۳۹۸؛ رفیعی، ۱۳۹۷).

۲- پاسخگویی اخلاقی: صفات برجسته اخلاق در کنار یاد معاد به کمال می‌رسد زیرا یاد معاد و عذاب قیامت انسان را دل‌شکسته و قلب را خاضع می‌کند اکثر کمال‌ها و ایثارها همراه با یک نوع محرومیت‌ها و تحمل کردن ناگواری‌ها هستند. اهرمی که بتوان این وزن‌ها را با آن حرکت داد و آن همه ناگواری را تحمل کرد همان ایمان به جبران در قیامت و ایمان به پاداش‌های الهی است. بنابراین اعتقاد به معاد در رشته حسابداری بینشی را فراهم می‌کند که ارزش‌های اخلاقی مبنای گزارشگری مالی قرار گیرد. مانند عدم استفاده از اطلاعات طبق رویکرد مخاطره اخلاقی جهت کسب منافع شخصی، حذف تضادهای تئوری نمایندگی براساس این نوع پاسخگویی و اقدام در راستای منافع سهامداران (زارع، ۱۴۰۰؛ عسکری نقوی، ۱۳۹۸).

۳- پاسخگویی اجتماعی: یک نوع پاسخگویی در برابر اجتماع و برون سازمانی است، که فرد باید نسبت به ذینفعان در سطح اجتماع با رعایت اولویت منافع اجتماعی بر منافع سازمانی و فردی با هدف رستگاری و عدالت اجتماعی پاسخگو باشد، بنابراین در راستای رسیدن به هدف پاسخگویی اجتماعی آنچه لازم است باید افشا شود. (رفیعی، ۱۳۹۷؛ زارع، ۱۴۰۰).

۴- پاسخگویی مالی (سازمانی): اعتقاد به معاد در تمام مسایل اقتصادی اعم از تولید، توزیع، مصرف، مدیریت و بازرگانی نقش دارد. در این نوع پاسخگویی فرد باید نسبت به ذینفعان در سطح سازمانی نسبت به تامین، تخصیص و مصرف منابع با رعایت موازین شرعی و قانونی در چارچوب اهداف، فعالیت‌ها و ماهیت سازمانی پاسخگو باشد. (زارع

و همکاران، ۱۴۰۱؛ رجبی مقدم و همکاران، ۱۴۰۰؛ پورمهدی امیری و همکاران، ۱۴۰۰؛ کوکر، ۲۰۱۲).

۵- پاسخگویی پایداری (نسبت به گذشتگان و آیندگان): در نتیجه معادباوری انسان سعی می‌کند در اعمال و رفتار خود نظری هم به آینده بشر و بعث و معادی که خداوند وعده داده است داشته باشد و تنها خوشی امروز و فردا را نبیند و فکر تأمین توشه آینده خود باشد. این آینده‌نگری دید وسیعی به انسان می‌دهد و باعث می‌شود علاوه بر داشتن زندگی هدفمند و شاد به دنیا و مشکلات آن هم با نگاهی واقع بینانه‌تر بنگرد و در نتیجه سعی می‌کند شرائط زندگی بهتری هم برای خود و هم برای سایر هم نوعانش فراهم آورد. با این نگرش «چیزی که حسابداری را فعالیتی مربوط به چگونه زیستن ما می‌سازد همان ارائه گزارشی از اعمال گذشته و پیامدهای آنهاست، یعنی پیامدهای مربوط به پاسخ‌گویی اعمال گذشته». از طرفی تدارک‌ها به احتمالات آینده مربوط به ذخایر است که به توسعه آینده شرکت کمک می‌کنند. این نوع پاسخگویی به حفظ منابع در زمان حال و با هدف حفظ منافع برای آیندگان تاکید دارد. (زارع، ۱۴۰۰).

این سطوح پاسخگویی محقق نمی‌شوند مگر با معتقد بودن عامل پاسخگو یعنی انسان به اصل معاد. از طرفی این پاسخگویی باید از طریق نظام حسابداری ارائه شود، پس عامل انسانی یعنی عاملیت بواسطه تاثیرش بر ساختار حسابداری، نظام حسابداری را شکل می‌دهد که ایفای کیفیت پاسخگویی در نظام گزارشگری مالی را تحقق ببخشد. بنابراین نظام حسابداری براساس رابطه دوسویه عاملیت و ساختار طبق تئوری ساخت‌یابی شکل می‌گیرد.

آنتونی گیدنز در تئوری ساخت‌یابی، تحولات اجتماعی را به صورت توأمان متأثر از دو مفهوم عاملیت (کنشگر) و ساختار دانسته و با این رویکرد به تبیین پدیده‌های اجتماعی پرداخته است (چاوشیان، ۱۳۸۶). بر اساس تئوری ساخت‌یابی، دو رکن عمده، عاملیت و ساختار در ایجاد رابطه پاسخگویی در نظام حسابداری دخیل هستند. ولیکن آموزه‌های حسابداری گرایش بیشتری به ساختارها دارند که ناشی از رعایت اصل ثبات رویه است. همچنین حسابداران کمتر از توان و اراده خود برای تسلط و غلبه بر ساختارها استفاده کرده‌اند و به همین دلیل است که حسابداری نتوانسته متناسب با تحولات اجتماعی خود را تغییر دهد و ردپای این خلاء در موضوع کیفیت پاسخگویی نیز پیداست (زارع و غلامی جمکرانی، ۱۳۹۸).

زارع و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق خود با رویکردی علمی، فلسفی با در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی و اخلاقی پژوهش‌های حسابداری علاوه بر بررسی انتقادات و محدودیت‌های وارد بر

تئوری ساخت‌یابی به‌عنوان یکی از مفیدترین تئوری‌های جامعه‌شناسی در پژوهش‌های حسابداری در دهه‌های اخیر، به تعدیل و تکامل تئوری ساخت‌یابی پرداخته‌اند. تئوری ساخت‌یابی تکامل یافته، باتوجه به قدرت تأثیرگذاری و کنشگری سیستم حسابداری، برای حسابداری علاوه بر بعد ساختاری از دیدگاه تئوری ساخت‌یابی، بعد عاملیت نیز قائل شده است. از سوی دیگر عاملیت حسابداری به نوبه خود نقش نظارتی در جهت دستیابی به هدف مسئولیت پاسخگویی در نظام حسابداری را نیز ایفا می‌کند. در نهایت با در نظر گرفتن اخلاق و نیت قوی در عاملیت تئوری ساخت‌یابی، می‌توان به عملی که عامل نیت کرده دست پیدا کرد و نیت و عمل مطابق باشند و نظر گیدنز (۱۹۸۴) که می‌گوید کنش کنشگران همان چیزی از آب در نمی‌آید که کنشگر نیت کرده است را اصلاح می‌کند. این تکامل در تئوری ساخت‌یابی، ریشه در باورهای عاملیت دارد که پژوهش حاضر با موضوع معادباوری عاملیت و تأثیر آن بر کیفیت پاسخگویی در چارچوبی فراتر از نگرش ساختارگرایانه به آن پرداخته است. در ادامه تعریف مربوط به اجزای تئوری ساخت‌یابی ارائه می‌گردد.

عاملیت: از نظر گیدنز هر کنش‌گری عامل نیست مگر آن که قدرت تأثیرگذاری بر جهان اجتماعی را داشته باشد. قدرت تأثیرگذاری بر جهان اجتماعی مهم‌ترین معیار تشخیص عاملیت از سوی گیدنز است. از نظر او عامل بدون قدرت معنایی ندارد و کنشگری که قدرت تأثیرگذاری‌اش را از دست داده باشد دیگر یک عامل به شمار نمی‌آید (کونارد، ۲۰۱۴). گیدنز نوعی اولویت‌تجویحی برای عاملیت نسبت به ساختار قائل می‌شود و علیرغم طرح رابطه‌ای همسان میان عاملیت و ساختار، ظاهراً اولویت را در این رابطه بیشتر به عاملیت می‌دهد (گیدنز، ۱۹۹۰). آموزه‌های اسلامی نیز قائل به وجود ساختار و عاملیت در تشکیل نظام‌های اجتماعی هستند ولی روی عاملیت تأکید بیشتری دارند چون انسانها را مسئول می‌دانند. انسان ابزارهایی مثل عقل و اختیار دارد، که موجودات دیگر از آن برخوردار نیستند بنابراین مسئولیت‌پذیری امری فطری است که ریشه در نهاد انسان دارد. سازمان درونی انسان (عاملیت) از منظر منابع اسلامی به سه قسمت تقسیم می‌شود:

- ۱- پدیدآورنده تعقل و تفکر که «ذهن» است (قوه عاقله).
 - ۲- پدیدآورنده تمایلات و لذات حیوانی که «شهوات» است (قوه شهویه).
 - ۳- پدیدآورنده خشم و دفاع که «غیرت» است (قوه غضبیه).
- سه قوه مربوط به عاملیت انسانی به‌عنوان یکی از ارکان پاسخگویی با سه خاصیت ساختاری گیدنز رابطه دوسویه و متقابل دارند که در رابطه بین پاسخگو و پاسخ خواه و تقویت پاسخگویی نقش بسزایی دارند و با تأکید بر اخلاقیات طبق منابع اسلامی می‌توان زمینه و

کیفیت پاسخگویی در عاملیت را تقویت نمود که به دنبال رابطه دوسویه بین عاملیت و ساختار، بهبود کیفیت پاسخگویی در ساختار نیز حاصل خواهد شد. (زارع، ۱۴۰۰)

ساختار: به قواعد، قوانین و منابع سازمان یافته به عنوان خواص نظام‌های اجتماعی اشاره دارد. براین اساس نظام حسابداری دارای ساختاری است که بر اساس قواعد و منابع حاکم بر آن و کنش عوامل انسانی در گستره زمان و مکان به تولید و بازتولید ساختار حسابداری دست می‌زند. با تقویت ساختارهای اجتماعی بواسطه عاملیت می‌توان پاسخگویی در نظام حسابداری را تقویت نمود و در آن پویایی در ابعاد اجتماعی، سازمانی ایجاد کرد (زارع و همکاران، ۱۴۰۱). در تئوری ساخت‌یابی گیدنز سه خاصیت ساختاری ۱- دلالت ۲- سلطه ۳- مشروعیت را مطرح می‌کند.

- "دلالت" به مجموعه‌ای از آیین‌نامه‌ها یا مقررات سازمانی اشاره دارد که سیستم بر آن بنا شده است. این مجموعه‌ها توسط بازیگران اجتماعی که از ذخیره دانش خود برای ارتباط معانی استفاده می‌کنند، ایجاد می‌شود.
- "سلطه" بیانگر توان بعضی از بازیگران (ذینفعان) اجتماعی برای تأثیرگذاری در روند تکامل نظام‌های اجتماعی به دلیل کنترل بر منابع تخصیص یافته و منابع قدرت است.
- "مشروعیت" ساختارهای مشروعیت ساختارهایی هستند که دارای مجموعه ارزش‌های مشترک و ایده‌آل‌هایی درباره مسائل مهم و مسائل جزئی و آنچه باید اتفاق بیفتد و آنچه نباید اتفاق بیفتد می‌باشند. ساختارهای مشروعیت دارای یک جنبه هنجارگونه شامل قوانین و یک جنبه اخلاقی شامل تعهد به پیروی از آن قوانین می‌باشند (گیدنز، ۱۹۸۴).

روبرت و اسکاپنز (۱۹۸۵) نظام‌های پاسخگویی را به صورت «ایجاد و بازتولید ساختارهای دلالت، مشروعیت و سلطه» تفسیر می‌کنند. آن‌ها حسابداری (ساختار دلالت در حسابداری) را به عنوان زبان پاسخگویی نشان می‌دهند که اعضای سازمان با مجموعه‌ای از مقوله‌هایی که به عنوان یک ساختار معنایی به منظور انعکاس تجربیات و کنش آنان، عمل می‌کنند را فراهم می‌سازند. ساختارهای مشروعیت و سلطه را می‌توان بر حسب تحصیل قدرت و نفوذ ذینفعان نگریست. آن‌ها همچنین دارای تأثیر قابل توجهی بر عملیات پاسخگویی سازمان‌ها می‌باشند.

پیشینه پژوهش:

تحقیقات در حوزه پاسخگویی حسابداری، ریشه در ارائه چارچوب نظری مبتنی بر پاسخگویی دارد که توسط ایجیری در سال ۱۹۸۳ ارائه شد. پس از او تحقیقات در این حوزه ادامه دار بود

ولی ضعف کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری و گزارشگری مالی همچنان ملموس است (باباجانی و دهقان، ۱۳۸۴). از طرفی علیرغم ارائه تئوری ساختاری گیدنز سال ۱۹۸۴، در دهه اخیر با تأکید بر تئوری ساختاری گیدنز بابت نوین فراروی تحقیقات حسابداری گشوده شد که زارع و غلامی جمکرانی (۱۳۹۸) از این تئوری در حوزه پاسخگویی در نظام حسابداری استفاده کردند. در ادامه این تحقیقات زارع (۱۴۰۰) با استفاده از رویکردهای اسلامی و اجتماعی زنجیره تحقیقاتی در این حوزه را دنبال نمود. این مسیر پژوهشی نشان می‌دهد که در راستای ارتقای کیفیت پاسخگویی در حسابداری باید از تحقیقات با رویکردهای اجتماعی و اسلامی نیز استفاده نمود که خلاصه مهم‌ترین آنها در ادامه ارائه خواهد شد.

پیشنه پژوهش‌های خارجی

گیدنز (۱۹۸۴) مهم‌ترین کلید برای فهم دگرگونی‌های علوم اجتماعی را پرداختن به کنش انسانی و ساخت اجتماعی می‌داند و معتقد است در هر پژوهشی در حوزه علوم اجتماعی باید به‌نوعی به دنبال بیان رابطه بین عاملیت و ساختار بود؛ اما کلاسیک‌های جامعه‌شناسی بر یکی از این دو (کنش یا ساختار) تأکید داشته‌اند و یکی را عامل تعیین‌کننده دانسته‌اند. آنتونی گیدنز تحولات اجتماعی را به‌صورت توأمان متأثر از دو مفهوم عاملیت (کنشگر) و ساختار دانسته و با این رویکرد به تبیین پدیده‌های اجتماعی پرداخته است. گیدنز معتقد است در تبیین ساختارها باید نقش کنشگران و عوامل فاعلی را مدنظر قرار داد.

آهرنز و چاپمن^۱ (۲۰۰۲)، اسکاپنز و مکینتاش^۲ (۱۹۹۶) به توضیح درباره این که چطور حسابداری بر اساس تئوری ساختاری به عنوان شیوه‌های گوناگون پاسخگویی به کار می‌رود، پرداخته و با تأیید این تئوری در تحقیقات حسابداری، نگرش ساختارگرایانه حسابداری را نقد نمودند.

کوکر (۲۰۱۲) به این نتیجه رسید که تئوری‌های موجود برای ارائه مدلی جامع برای ایفای مسئولیت پاسخگویی سازمانی در نظام حسابداری دارای نقاط ضعفی هستند که این ضعف‌ها با ارائه تئوری ساختاری به حداقل ممکن می‌رسند، در نتیجه بر اساس تئوری ساختاری به تفسیر مدل پاسخگویی سازمان، نسبت به عملکردش به واسطه نظام حسابداری می‌پردازد.

انگلاند و گردین (۲۰۱۴) با بررسی ۶۵ مقاله منتشر شده در ارتباط با تئوری ساختاری نشان دادند که تئوری ساختاری با توجه به قائل بودن دوگانگی بین ساختار و عاملیت می‌تواند پتانسیل تغییر و تحولات اجتماعی و نوآورانه‌ای در زمینه‌های مختلف تحقیقات حسابداری به دنبال داشته باشد.

^۱ Ahrens and Chapman

^۲ Scapens & Macintosh

کاباندا و براون (۲۰۱۷) با استفاده از نظریه ساخت‌یابی و دنبال کردن یک موضع تفسیرگرایانه، نشان دادند که تحولات و اقدامات عمده ساختاری، موفقیت سازمان را در پی دارد. انگلاند، و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که در استراتژی‌های سازمانی، نباید عاملیت و ساختار حسابداری را دو جنبه جداگانه در نظر گرفت بلکه به عنوان دو جنبه از یک عمل هستند که در طول زمان تشکیل شده و در یک حالت بازگشتی و متقابل براساس تئوری ساخت‌یابی یکدیگر را تقویت می‌نمایند.

کامارودین و آوزیر (۲۰۲۰)، پاسخگویی حسابداری اسلامی از جنبه «پاسخگویی برای چه» را با در نظر گرفتن ماهیت اجتماعی و اقتصادی در سازمان‌های اسلامی اندازه‌گیری نموده‌اند. در نتایج تحقیق چهار بعد پاسخگویی، یعنی پاسخگویی در قبال ورودی، پاسخگویی در قبال خروجی، پاسخگویی در قبال روبه‌ها و پاسخگویی در قبال اصول و ارزش‌های اسلامی شناسایی و تایید شده است.

کامارودین و همکارانش (۲۰۲۱) با بررسی رابطه بین مدیریت مالی، اخلاق کار اسلامی و پاسخگویی در شرکت‌های با مسئولیت اجتماعی به این نتیجه رسیدند که بین اخلاق کار اسلامی و مسئولیت‌پذیری رابطه مستقیم و بین مدیریت مالی و پاسخگویی رابطه غیرمستقیم از طریق حاکمیت و ساختار مالی شرکت برقرار است. از این رو، ساختارهای مالی نقش واسطه‌ای در هر دو رابطه بین مدیریت مالی و اخلاق کاری اسلامی با مسئولیت‌پذیری دارد.

فارل، گوردین و کرنز (۲۰۲۲) با اشاره به اینکه بین پاسخگویی، حقوق بشر و عدالت اجتماعی پیوند ناگسستنی وجود دارد، ادعا می‌کنند در غیاب پاسخگویی نمی‌توان نابرابری‌ها را برجسته و به چالش کشید و در نهایت نمی‌توان از حقوق بشر حمایت کرد. این روند، حاکی از یک چالش در اجراست که حاصل شکاف بین تئوری و عمل است که باید به طور مداوم مورد توجه قرار گیرد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد ارزش‌ها و باورهای دینی یکی از مهم‌ترین روش‌های حذف این شکاف است.

آدلپ، روفای و بلو (۲۰۲۳) با روش تفسیری روش‌هایی که احساسات و اعتقادات مذهبی بر پاسخگویی نظام حسابداری تأثیر می‌گذارد را مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق نشان داد احساسات مذهبی با طراحی چارچوب‌های پاسخگویی مناسب به‌ویژه در زمینه‌هایی با شکاف‌های اجتماعی و اقتصادی که می‌توانند مسئولیت‌پذیری عمومی را تضعیف کنند، پاسخگویی را تقویت می‌کنند که پاسخگویی در حسابداری نیز از آن متاثر خواهد شد.

پیشینه پژوهش‌های داخلی

رستمیان (۱۳۹۳) در مقاله خود با بررسی مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی، از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت (علیهم السلام)، ریشه مسئولیت‌پذیری انسان را در امانت الهی می‌یابد که جز انسان موجود دیگری نتوانست آن را قبول کند و به این نتیجه می‌رسد که انسان در صورتی می‌تواند مسئولیت‌پذیر باشد که با دو اصل تقوا و ایمان، زمینه‌های آن را فراهم کند و از راهکارهای تفکر و تفقه و بصیرت بهره برد.

دیانتی دیلمی و همکاران (۱۳۹۵) در بررسی‌های خود به این نتیجه رسیدند که استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری در ایران علاقه‌مند به افشا اطلاعات در زمینه‌های مختلف مانند رعایت موازین شرعی، عدم وقوع تقلب مالی، رعایت الزامات مبارزه با پولشویی، رعایت حقوق کارگران و کارمندان، توجه به رعایت حقوق مصرف‌کنندگان، حفظ الزامات توجه به محیط زیست، توجه به بهره‌وری، تعالی و پیشرفت، عدم اسراف و توجه به کیفیت محصول هستند و این اطلاعات می‌تواند برای استفاده‌کنندگان مفید باشد.

سپاسی و حسنی (۱۳۹۵) با بررسی اعتقادات دینی مدیران به این نتیجه رسیدند که هنجارهای اجتماعی دینی مکانیزمی برای کاهش تضاد نمایندگی بوجود می‌آورد و همچنین زمانی که نظارت بیرونی بر روی شرکت‌ها کم است، به عنوان مکانیزمی برای نظارت بر رفتار گزارشگری شرکت‌ها عمل می‌کند.

داداشی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود تحت عنوان اصول و روش‌های تربیتی مسئولیت‌پذیری در آموزه‌های اسلامی با تاکید بر ابعاد مسئولیت‌پذیری در حوزه‌های اعتقادی، فردی، اجتماعی و زیست محیطی، به این نتیجه رسیدند که ایمان به خدا و انجام اعمال مذهبی در افزایش مسئولیت‌پذیری جوانان نقش بسزایی دارد.

حسینی‌الاصل و همکاران (۱۳۹۸) به این نتیجه رسیدند که گزارشگری بر پایه ارزش‌های منصفانه، اندازه‌گیری سود براساس رویکرد ترازنامه‌ای، ارایه صورت ارزش افزوده، فهرست دارایی-های مشمول زکات، صورت جریان‌های نقدی ناشی از وجوه شرعی، چک لیست رعایت الزامات زیست محیطی و افشای معاملات شبهه‌ناک، موجب شفافیت بیشتر و ارزیابی دقیق‌تر عملکرد مدیران و ریسک سرمایه‌گذاری در موسسات و ارزیابی میزان ایفای مسئولیت‌های اجتماعی و شرعی آنها می‌شود.

خشنود و همکاران (۱۳۹۸) به این نتیجه رسیدند که امروزه بررسی کارکردهای دینی بر ابعاد مختلف وجود انسانی از دغدغه‌های دانشمندان روانشناسی، روان‌پزشکی و علوم رفتاری و اجتماعی است. از منظر قرآن کریم و احادیث اسلامی، ایمان و باورهای اعتقادی صحیح مانند معادباوری نقش ویژه‌ای در رفتارهای فردی و اجتماعی دارد، به نحوی که اساس اخلاق و خودسازی و

جامعه‌سازی بر باورهای اعتقادی مبتنی می‌باشد. این دیدگاه در تمامی حوزه‌ها از جمله حسابداری متمرکز خواهد بود.

ستوده و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود فرآیندهای داخلی جهت انجام مسئولیت پاسخ‌گویی در دیوان محاسبات کشور را مورد ارزیابی قرار دادند و پیشنهادهایی برای رفع موانع فرآیندهای داخلی ارائه گردید. در تحقیق آنها ضرورت تحقیقات بیشتر در حوزه پاسخگویی حسابداری با توسعه فرآیندهای داخلی ملموس و مشهود است.

عزت‌دوست و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود ابتدا به معرفی انسان و استعدادها و او پرداخته، سپس وضعیت حال (زندگی دنیایی) و آینده (زندگی آخرتی) او را گزارش کرده و در این مسیر، انسان را از فرصت‌ها و تهدیدهای پیش رو مطلع و در پایان راهکار اصلی نجات یعنی تقوا، پرهیز از دنیاگرایی، توصیف قیامت، انذار از معاد را معرفی و ثمرات آن را تبیین نموده‌اند. الگوی حاصل از تحلیل محتوای مقوله‌ای این خطبه می‌تواند ترسیم‌کننده راهکار نجات و سعادت انسان‌ها باشد.

پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰) عنوان می‌کنند که یکی از عوامل مهم و تاثیرگذار در کنترل رفتار فردی انسان و تربیت و اصلاح او، اعتقاد به معاد است. معادباوری، پشتوانه نیرومندی برای احساس مسئولیت و پذیرفتن محدودیت‌های رفتاری و خودداری از ظلم و تجاوز و فساد و گناه است و همچنین نقش بسزایی در ایجاد امنیت اجتماعی و سلامت اقتصادی و سیاسی جامعه دارد.

زارع و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق خود با عنوان ارائه الگوی پاسخگویی در حسابداری از منظر رویکردهای اسلامی-اجتماعی به این نتیجه رسیدند که الگوی اسلامی با تمرکز بر عاملیت در تئوری ساخت‌یابی و تاکید بر ارزش‌های اخلاقی در تشکیل نظام‌های اجتماعی، زبان پاسخگویی در نظام حسابداری را به تکامل و پویایی می‌رساند.

با توجه به بررسی پژوهش‌های صورت گرفته اعتقادات دینی می‌توانند بر بهبود عملکرد و ایفای رسالت نظام حسابداری تاثیرگذار باشند و یکی از مهم‌ترین اعتقادات دینی، اعتقاد بر معاد است که بر تقویت حس مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی تاثیرگذار است. با توجه به این که یکی از رسالت‌های مهم نظام حسابداری ایفای مسئولیت پاسخگویی است، پژوهش حاضر با رویکردی متفاوت و با تکیه بر تئوری ساخت‌یابی به عنوان یکی از تئوری‌های کاربردی در پژوهش‌های حسابداری به بررسی تاثیر معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری می‌پردازد که تاکنون هیچ پژوهشی به آن نپرداخته است.

۲- فرضیه‌های پژوهش

با توجه به پژوهش آدلپ و همکاران (۲۰۲۳)، فارل و همکاران (۲۰۲۲)، رفیعی (۱۳۹۷)، رستمیان (۱۳۹۳)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸)، ایجیری (۱۹۸۳)، براساس چارچوب نظری مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی رسالت سیستم حسابداری ایفای مسئولیت پاسخگویی است. احساسات مذهبی بر پاسخگویی مالی تأثیر می‌گذارد و شاید یکی از عوامل موثر بر پاسخگویی اعتقاد عملی بر معاد باشد. بدین ترتیب فرضیه اول به شرح زیر ارائه می‌شود:

فرضیه ۱: اعتقاد به معاد بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری تأثیر معناداری دارد.

با توجه به نظریه گیدنز (۱۹۸۴)، انگلاند و همکاران (۲۰۲۰)، زارع و همکاران (۱۴۰۱)، هسته تئوری ساخت‌یابی عبارت است از «دوگانگی عاملیت و ساختار». یعنی عاملیت و ساختار اجتماعی در تولید و بازتولید نظام‌های اجتماعی باهم تعامل دارند. حسابداری که به عنوان زبان پاسخگویی مطرح شده است نیز متأثر از این رابطه است. طبق این روابط فرضیات دوم و سوم به شرح زیر ارائه می‌گردند؛

فرضیه ۲: عاملیت (انسان تأثیرگذار در ایجاد ساختار) بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری تأثیر معناداری دارد.

فرضیه ۳: ساختار (قواعد و منابع) بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری تأثیر معناداری دارد. طبق نظریه گیدنز (۱۹۸۴)، عاملیت و ساختار در تولید و بازتولید نظام‌های اجتماعی باهم تعامل دوسویه دارند. البته در پژوهش‌های زارع (۱۴۰۰)، انگلاند و گردین (۲۰۱۴)، کوکر (۲۰۱۲)، آهرنز و چاپمن (۲۰۰۲) رابطه دوسویه عاملیت و ساختار تایید شده‌اند منتها به دلیل وجود این رابطه در مدل پژوهش، فرضیات چهارم و پنجم به شرح زیر ارائه شده است؛

فرضیه ۴: عاملیت (انسان تأثیرگذار در ایجاد ساختار) بر ساختار تأثیر معناداری دارد.

فرضیه ۵: ساختار (قواعد و منابع) بر عاملیت (انسان تأثیرگذار در ایجاد ساختار) تأثیر معناداری دارد.

براساس مطالعات گوردین و کرنز (۲۰۲۲)، پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، عترت دوست، فتاحی زاده و کیانی (۱۴۰۰)، زارع (۱۴۰۰)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸)، داداشی و همکاران (۱۳۹۷)، معادباوری عامل انسانی نیروی محرک جهت مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی عاملیت می‌باشد، عاملیت هم براساس تئوری ساخت‌یابی یکی از ارکان اصلی نظام حسابداری در ایفای رسالت پاسخگویی است. بدین ترتیب فرضیه ششم به شرح زیر ارائه می‌شود؛

فرضیه ۶: معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت (انسان تأثیرگذار در ایجاد ساختار) تأثیر معناداری دارد.

با توجه به تحقیقات پژوهشگران حوزه حسابداری مانند کامارودین و آوزیر (۲۰۲۰)، کاباندا و براون (۲۰۱۷)، زارع (۱۴۰۰)، رجبی مقدم و همکاران (۱۴۰۰)، غلامی جمکرانی و همکاران (۱۳۹۲)، پاسخگویی در نظام حسابداری در چارچوب گزارشگری مالی به واسطه ساختار آن آشکار می‌گردد. ابعاد پاسخگویی باید در برگیرنده ابعاد مادی (اقتصادی)، معنوی (اخلاقی)، اجتماعی، پایداری با هدف دستیابی به عدالت و رستگاری اجتماعی باشد که با منافع سازمان و صاحبکار از یک سو و منافع جامعه از سوی دیگر و منافع گذشتگان و آیندگان از سوی دیگر همخوانی داشته باشد که کیفیت پاسخگویی سیستم حسابداری را بهبود ببخشد. از طرف دیگر پژوهشگران حوزه اسلامی مانند پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، عسکری نقوی (۱۳۹۸)، رفیعی (۱۳۹۷)، پیامدهای ناشی از معادباوری را در سطوح اعتقادی (فردی) و اجتماعی تبیین نمودند. پیامدهای سطوح اعتقادی شامل زایل شدن گناهان و دوری از بدی‌ها، ذکر و یاد خدا کردن، عدم دلبستگی به دنیا، عمل صالح و اجتناب از زشتی‌ها و سطوح اجتماعی شامل پرهیز از ظلم و ستم، پرهیز از رشوه، پرهیز از خیانت و فریبکاری، پرهیز از امتیازدهی، انفاق و اصلاح فرهنگی می‌باشد. با توجه به تحقیقات حوزه‌های حسابداری و دینی فرضیات هفتم تا یازدهم به شرح زیر تبیین می‌گردند؛

فرضیه ۷: پاسخگویی اعتقادی ناشی از معادباوری که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به ساختار انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۸: پاسخگویی اخلاقی ناشی از معادباوری که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به ساختار انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

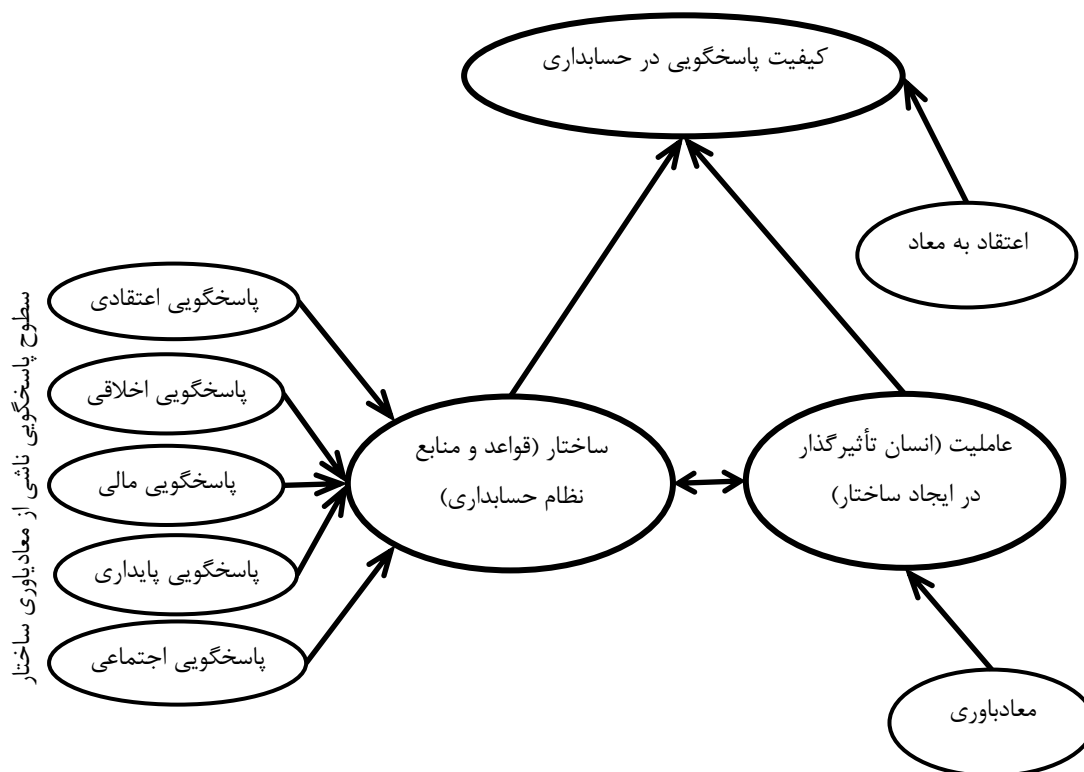
فرضیه ۹: پاسخگویی اجتماعی ناشی از معادباوری که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به ساختار انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۱۰: پاسخگویی مالی ناشی از معادباوری که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به ساختار انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

فرضیه ۱۱: پاسخگویی پایداری ناشی از معادباوری که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به ساختار انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر ساختار تاثیر معناداری دارد.

از نتایج بررسی متون و ادبیات پژوهش، مدل پژوهش طبق نمودار شماره ۱ استخراج شده است. براساس مدل حاکم مفهوم کیفیت پاسخگویی در حسابداری توسط مولفه‌های اعتقاد به معاد، عاملیت، معادباوری عاملیت و ساختار در ابعاد اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، مالی و پایداری در نظام حسابداری قابل تبیین است.

شکل ۱: مدل مفهومی کیفیت پاسخگویی در حسابداری با رویکرد معادباوری

۴- روش شناسی پژوهش

پژوهش‌های رفتاری در حسابداری ضمن بررسی نگرش و رفتار افراد در زمان رویارویی با یک پدیده حسابداری، از نظریه‌های اجتماعی، شناختی، انگیزشی و همچنین نظریه‌های نمایندگی، ذینفعان و نظریه‌های اخلاق، و آیین رفتار حرفه‌ای بهره می‌برند (بیرنبرگ، ۲۰۱۱؛ کرمی و همکاران، ۱۴۰۱). پژوهش حاضر با تاکید بر نظریه ساخت‌یابی با رویکرد اجتماعی و ویژگی‌های فردی-اعتقادی با رویکرد انگیزشی در نظام حسابداری در دسته مطالعات رفتاری است. از جهت هدف، کاربردی می‌باشد که با رویکرد کمی در دسته پیمایشی-توصیفی قرار می‌گیرد. پیمایش روشی برای بدست آوردن اطلاعاتی درباره دیدگاه‌ها، باورها، نظرات، رفتارها یا مشخصات گروهی از اعضای یک جامعه آماری از راه انجام تحقیق است. در این پژوهش ابتدا با بررسی ادبیات موضوع، مفاهیم اولیه و کلی پیرامون ارتباط معادباوری و پاسخگویی با محوریت تئوری ساخت‌یابی

استخراج و سپس با بهره گیری از روش معادلات ساختاری، فرضیات تحقیق در چارچوب مدل ارائه شده در شکل ۱، مورد بررسی قرار گرفت.

قلمرو زمانی پژوهش سال ۱۴۰۱ است. تجزیه و تحلیل با استفاده از روش تحلیل عاملی تاییدی و تحلیل معادلات ساختاری (تحلیل مسیر) توسط نرم افزار PLS Smart استفاده شده است.

در این پژوهش به منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از پرسشنامه مبتنی بر ادبیات تحقیق و پرسشنامه زارع و همکاران (۱۴۰۱) استفاده شده است، در نهایت به منظور اطمینان از روایی، قبل از توزیع نهایی پرسشنامه در بین نمونه پژوهش، پرسشنامه تدوین شده توسط ۱۴ نفر از خبرگان شامل اعضای هیات علمی گروه‌های حسابداری، جامعه‌شناسی و معارف اسلامی که دارای سوابق تحقیقاتی در زمینه موضوع پژوهش بودند، بررسی و نظرات و پیشنهادات آنان جهت اصلاح و تکمیل پرسشنامه، اعمال شد. در جدول (۱) گروه علمی و رتبه خبرگان ارائه شده است.

جدول ۱- اطلاعات جمعیت‌شناختی

گروه	استاد	دانشیار	استادیار	دانشگاه	جمع
حسابداری	۱	۳	۳	دانشگاه بین‌المللی قزوین، دانشگاه اصفهان، دانشگاه زاهدان، دانشگاه تهران	۷
معارف اسلامی	۱	۱	۲	دانشگاه پیام نور، دانشگاه تهران پردیس فارابی قم، دانشگاه فردوسی مشهد	۴
جامعه‌شناسی	۱	۱	۱	دانشگاه کاشان، دانشگاه تهران پردیس فارابی قم	۳
جمع					۱۴

جامعه آماری در ارتباط با پرسشنامه را اعضای هیات علمی دانشگاه به عنوان جامعه آکادمیک و حسابداران رسمی به عنوان جامعه حرفه‌ای شکل داده است. در روش شناسی مدل‌یابی معادلات ساختاری تعیین حجم نمونه می‌تواند بین ۵ تا ۱۵ مشاهده به ازای هر متغیر اندازه‌گیری شده تعیین شود. که در آن Q تعداد متغیرهای مشاهده شده یا تعداد گویه‌ها (سوالات) پرسشنامه و n حجم نمونه است (رضازاده و داوری، ۱۳۹۳).

$$15Q < n < 5Q$$

در این پژوهش پرسشنامه دارای ۲۵ گویه می‌باشد، بنابراین حجم نمونه بین ۱۲۵ تا ۳۷۵ می‌باشد که با توجه به محدود بودن جامعه آماری، با روش نمونه‌گیری در دسترس و بر اساس تخصص پاسخ‌دهندگان در زمینه حسابداری با رویکردهای اسلامی و جامعه‌شناسی، تعداد ۲۸۵ نفر انتخاب و برای آنها پرسشنامه ارسال شد. که نهایتاً ۲۴۳ پرسشنامه کامل دریافت و برای تحلیل مورد استفاده قرار گرفت.

به دلیل پراکندگی جغرافیایی حجم نمونه آماری پژوهش، برای توزیع پرسشنامه با ارسال نسخه فیزیکی از طریق پست به آدرس شرکتها، نسخه الکترونیکی پرسشنامه نیز در گوگل فرم طراحی و لینک مربوطه از طریق فضای مجازی و به خصوص پست الکترونیکی برای پاسخ‌دهندگان ارسال گردیده است. جهت آزادی عمل پاسخگویان، پرسشنامه‌های ارسالی بدون قید نام پاسخ‌دهنده و نام شرکت ارسال شده بود تا پاسخ‌دهنده بتواند با آزادی کامل خود پاسخ دهد.

۵- یافته‌های پژوهش

اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان در فرآیند مصاحبه، جهت کسب روایی پرسشنامه پژوهش با ۱۴ نفر از خبرگان شامل ۷ نفر از اعضای هیات علمی گروه حسابداری، ۴ نفر در گروه معارف اسلامی و ۳ نفر در گروه جامعه‌شناسی در جدول (۱) در بالا ارائه شده است. پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه‌های مربوط به آزمون فرضیات، ۱۱۰ نفر از اعضای هیات علمی گروه حسابداری دانشگاه شامل ۳۵ نفر زن و ۷۵ نفر مرد و ۱۳۳ نفر از حسابداران رسمی شامل ۳۹ نفر زن و ۹۴ نفر مرد بوده‌اند. سایر اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- اطلاعات جمعیت‌شناختی

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی		اعضای هیات علمی دانشگاه		حسابداران رسمی	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۳۵	۳۲٪	۳۹	۲۹٪
	مرد	۷۵	۶۸٪	۹۴	۷۱٪
مدرک	دکتری	۸۳	۷۵٪	۲۷	۲۰٪
	کارشناسی ارشد	۲۷	۲۵٪	۷۸	۵۸٪
	کارشناسی	-	-	۲۸	۲۲٪
جمع		۱۱۰	۱۰۰٪	۱۳۳	۱۰۰٪
نوع دانشگاه یا موسسه		دانشگاه دولتی	دانشگاه غیردولتی	شاغل دولتی	شاغل غیردولتی
تعداد		۳۳	۷۷	۵۱	۸۲

۱۳۳		۱۱۰		جمع
حسابداران رسمی		اعضای هیات علمی دانشگاه		گروه
۴۴/۳۲		۴۲/۵۴		میانگین سن
۱۳/۲۳		۱۴/۱۱		میانگین سابقه کاری
۵۲	کارشناس	۲۷	مربی	رده شغلی
۳۹	کمک حسابرس	۶۹	استادیار	
۳۰	حسابرس ارشد	۱۲	دانشیار	
۱۲	شریک موسسه	۲	استاد	
۱۳۳		۱۱۰		جمع

در این پژوهش از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای آزمون نرمال بودن داده‌ها استفاده شده است. برای بررسی نرمال بودن داده‌ها فرض صفر مبتنی بر این است که توزیع داده‌ها نرمال است. براساس نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در تمامی موارد مقدار معناداری بزرگتر از سطح خطا (۰/۰۵) بدست آمده است. بنابراین دلیلی برای رد فرض صفر وجود ندارد و توزیع داده‌ها نرمال است. متغیرهای پژوهش میانگین بالاتری نسبت به میانگین دامنه یعنی (۳) دارند و این نشان می‌دهد اعضای نمونه پژوهش به معاد و اثرات آن بر سایر متغیرهای پژوهش معتقدند و همچنین با توجه به نزدیکی میانگین و انحراف معیار در بیشتر متغیرها، می‌توان گفت که همه متغیرها از توزیع مناسبی برخوردارند. نتایج در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- آمار توصیفی متغیرها و نرمال بودن داده‌ها

نتیجه آزمون	سطح معناداری	آماره کلموگروف اسمیرنوف	بیشینه	کمینه	انحراف معیار	میانگین	تعداد	متغیرها
نرمال	۰,۲۵۸	۲,۴۴	۵	۱	۳,۷۶۷	۳,۵۵۷	۲۴۳	اعتقاد به معاد
نرمال	۰,۱۲۳	۲,۹۹	۵	۱	۳,۶۴۳	۳,۴۶۰	۲۴۳	عاملیت
نرمال	۰,۱۳۲	۳,۳۳	۵	۱	۳,۵۴۳	۳,۷۶۴	۲۴۳	ساختار
نرمال	۰,۴۷۶	۲,۶۳	۵	۱	۳,۴۴۳	۳,۳۱۷	۲۴۳	معادباوری
نرمال	۰,۲۵۴	۳,۸۷	۵	۱	۳,۵۶۳	۳,۲۳۱	۲۴۳	اعتقادی
نرمال	۰,۲۱۳	۴,۷۶	۵	۱	۴,۱۲۰	۳,۶۵۴	۲۴۳	اخلاقی
نرمال	۰,۴۳۲	۳,۳۴	۵	۱	۳,۴۵۳	۳,۳۲۴	۲۴۳	اجتماعی

متغیرها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	آماره کلموگروف اسمیرنوف	سطح معناداری	نتیجه آزمون
مالی	۲۴۳	۳,۶۴۴	۳,۵۶۳	۱	۵	۳,۸۴	۰,۳۲۵	نرمال
پایداری	۲۴۳	۳,۳۲۹	۳,۸۳۶	۱	۵	۲,۷۳	۰,۱۸۳	نرمال

با استفاده از نرم افزار Smart PLS به بررسی اعتبار سازه ها با استفاده از شاخص های آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی^۱ و میانگین واریانس استخراج شده پرداخته شد. برتری پایایی ترکیبی نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه ها را نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه هایشان با یکدیگر محاسبه می کند. در صورتی که مقدار پایایی ترکیبی بیشتر از ۰/۷ شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل های اندازه گیری دارد (داوری و رضازاده: ۱۳۹۳: ۸۰).

همچنین از شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) جهت بررسی روایی همگرا استفاده شده است. این شاخص، مقدار واریانس را که یک متغیر پنهان از نشانگرهایش بدست می آورد را اندازه می گیرد. اعتبار همگرا این موضوع را که نشانگرهای یک سازه خاص باید در نسبت بالایی از واریانس عمومی همگرا یا سهمیم باشند را ارزیابی می کند. مقدار این شاخص بین ۰ تا ۱ است و مقادیر بالاتر این شاخص نشان از روایی همگرای سازه مورد نظر دارد. با توجه به نتایج جدول ۴ چون آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بزرگتر از ۰/۷ است و همچنین مقدار پایایی ترکیبی (CR) نیز بزرگتر از ۰/۷ است. بنابراین پایایی سازه پژوهش تایید می شود. مقدار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) برای متغیرهای تحقیق همواره بزرگتر از ۰/۵ است بنابراین روایی همگرا نیز تایید می شود.

جدول ۴: شاخص های پایایی و روایی همگرا برای سازه های پژوهش

مولفه	آلفای کرونباخ	AVE	CR
کیفیت پاسخگویی در حسابداری	۰/۸۶	۰/۶۵	۰/۸۴۴
اعتقاد به معاد	۰/۸۳	۰/۶۳	۰/۹۲
عاملیت	۰/۷۸	۰/۷۴	۰/۸۶
ساختار	۰/۸۵	۰/۶۴	۰/۸۸
معادباوری	۰/۸۱	۰/۹۲	۰/۸۵
اعتقادی	۰/۷۸	۰/۶۸	۰/۷۷

۱. Composite Reliability

۰/۹۲	۰/۷۹	۰/۷۸	اخلاقی
۰/۶۷	۰/۶۶	۰/۸۳	اجتماعی
۰/۷۰	۰/۸۱	۰/۷۲	مالی (سازمانی)
۰/۶۸	۰/۶۹	۰/۸۸	پایداری

جهت بررسی اعتبار واگرا از روش فورنل و لارکر استفاده شد در این روش چنانچه جذر میانگین واریانس استخراج شده بیشتر از مقدار همبستگی سازه با سازه‌های دیگر باشد به این معناست که اعتبار واگرا تایید شده است. در جدول ۵ قطر اصلی مربوط به جذر میانگین واریانس استخراج شده (AVE) است و سایر اعداد مربوط به همبستگی بین متغیرها است. همانطور که مشاهده می‌شود تمامی مقادیر جذر میانگین واریانس استخراج شده هر متغیر، بزرگتر از همبستگی آن متغیر با متغیرهای اصلی دیگر است و نشان دهنده تایید اعتبار واگرا است.

جدول ۵- همبستگی متغیرها و اعتبار واگرا

پایداری	مالی (سازمانی)	اجتماعی	اخلاقی	اعتقادی	معادباوری	ساختار	عاملیت	اعتقاد به معاد	کیفیت پاسخگویی در حسابداری
									کیفیت پاسخگویی در حسابداری
									۰,۸۸۴
									اعتقاد به معاد
									۰,۵۴۵
									عاملیت
									۰,۶۵۳
									ساختار
									۰,۵۹۴
									معادباوری
									۰,۷۶۷
									اعتقادی
									۰,۴۷۵
									اخلاقی
									۰,۴۱۹
									اجتماعی
									۰,۲۶۴
									مالی
									۰,۳۲۹
									پایداری
									۰,۴۱۹

آزمون فرضیه‌های پژوهش و روابط مدل

الگوی پژوهش با استفاده از تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری به روش حداقل مجذورات جزئی (PLS) آزمون شد. نرم افزار مورد استفاده Smart PLS است. در ادامه در جدول ۶ ضرایب مسیر استاندارد شده، آماره معناداری t ، سطوح معناداری متغیرها و شاخص های برازش مدل آورده شده است. ضرایب مسیر به بررسی رابطه بین مولفه‌های تحقیق با متغیر مکنون که به عنوان جایگزینی برای مفهوم پاسخگویی می‌باشد، می‌پردازند. مقدار سطح معنی داری همه متغیرها از ۰,۰۵ کوچکتر می‌باشد و نیز آماره تی بزرگتر از ۱,۹۶ می‌باشد. بنابراین تاثیر متغیرهای الگوی کیفیت پاسخگویی در حسابداری بر اساس اعتقاد به معاد بر مبنای مدل ارائه شده، تایید می‌شود.

جدول ۶- ضرایب مسیر، آماره t و شاخص های برازش مدل

نتیجه	GOF	Q ²	R ²	سطح معناداری	آماره t	بار عاملی	تاثیر
تائید	۰/۵۸	۰/۳۲	۰/۶۴	۰,۰۰۰	۸/۵۴۴	۰/۸۷۱	تاثیر اعتقاد به معاد بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۷/۹۰	۰/۷۶۳	تاثیر عاملیت بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۷/۵۵	۰/۶۸۰	تاثیر ساختار بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۶/۹۷	۰/۶۶۵	تاثیر عاملیت بر ساختار
تائید				۰,۰۰۰	۵/۶۷	۰/۵۴۲	تاثیر ساختار بر عاملیت
تائید				۰,۰۰۰	۴/۹۰	۰/۷۲۰	تاثیر معاد باوری بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت (انسان تأثیرگذار)
تائید				۰,۰۰۰	۵/۷۷	۰/۹۳۳	تاثیر بعد اعتقادی از مسیر ساختار که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۶/۴۴	۰/۶۹۲	تاثیر بعد اخلاقی از مسیر ساختار که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۴/۵۹	۰/۵۸۳	تاثیر بعد اجتماعی از مسیر ساختار که بر اساس تئوری ساختاری از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری
تائید				۰,۰۰۰	۶/۸۸	۰/۸۰۱	تاثیر بعد مالی از مسیر ساختار که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری

نتیجه	GOF	Q ²	R ²	سطح معناداری	آماره t	بارعاملی	تاثیر
تائید				۰,۰۰۰	۴/۷۳	۰/۶۱۱	تاثیر بعد پایداری از مسیر ساختار که براساس تئوری ساخت یابی از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری

نتایج تحلیل مدل معادلات ساختاری در جدول ۶ نشان می‌دهد که، آماره t، مقدار معناداری مربوط همه فرضیات از مقدار ۱/۹۶ بزرگتر می‌باشد که در سطح ۹۵٪ معنی دار است بنابراین فرضیات پژوهش تایید می‌شوند. ضریب مسیر استاندارد شده (بارعاملی) فرضیات نیز بزرگتر از ۰/۴ است که نشان از تاثیر مثبت عوامل بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری دارد.

ضرایب مسیر نشان می‌دهد که معادباوری با ضریب (۰/۸۷۱) تاثیر قابل توجهی بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری دارد. ضریب معادباوری از مسیر عاملیت (۰/۷۲۰) در جایگاه بعدی نشان می‌دهد که کیفیت پاسخگویی در حسابداری به واسطه اعتقاد بر معاد عاملیت مثرتر واقع می‌شود.

سه شاخص اصلی برازش مدل شامل: ضریب تعیین R²، نیکویی برازش GOF و اعتبار افزونگی Q² است. R²، معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه گیری و بخش ساختاری مدل سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود. R²، تنها برای سازه‌های درون زا (وابسته) مدل محاسبه می‌گردد و در مورد سازه‌های بیرون زا مقدار این معیار صفر است. هر چه مقدار R²، مربوط به سازه‌های درون زا یک مدل بیشتر باشد نشان از برازش بهتر مدل دارد. شاخص نیکویی برازش (GOF) در مدل PLS راه حل عملی برای رفع مشکل بررسی برازش کلی مدل بوده و همانند شاخص های برازش در روش‌های مبتنی بر کوواریانس عمل می‌کند و از آن می‌توان برای بررسی اعتبار یا کیفیت مدل PLS به صورت کلی استفاده کرد. این شاخص بین صفر تا یک قرار دارد و مقادیر نزدیک به یک نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند (سیدعباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۶). جهت ارزشیابی مدل ساختاری نیز از ضریب Q² استفاده می‌شود که به آن اعتبار افزونگی نیز می‌گویند. مقادیر بالای صفر (مقادیر مثبت) برای این ضریب نشان می‌دهند که مدل قدرت پیش‌بینی روابط را دارد و متغیرهای مستقل توانایی پیش‌بینی متغیر وابسته را دارند (سیدعباس زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۵).

ضریب تعیین برای متغیر وابسته نهایی (کیفیت پاسخگویی حسابداری) مقدار ۰/۶۴ بدست آمده است که مقدار بالا و قابل توجهی است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که عوامل موثر بر کیفیت پاسخگویی حسابداری در مجموع توانسته اند ۶۴ درصد از تغییرات پاسخگویی

حسابداری را تبیین کنند. مقدار شاخص Q^2 مقدار ۰/۳۲ است که چون این مقدار مثبت و بالای صفر شده است در نتیجه می توان استنباط کرد که این شاخص برازش مدل را تایید می کند. مقدار شاخص GOF که برارش کلی مدل را مورد سنجش قرار می دهد برای مدل پژوهش مقدار ۰/۵۸ است که از حداکثرنمره این مقیاس ۰/۳۶ بالاتر است. بنابراین مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. در مجموع بررسی هر سه شاخص برازش نشان می دهد که برازش مدل قوی و مورد تایید است.

۶- بحث و نتیجه گیری

بررسی ادبیات پژوهش نشان داد که اعتقاد به معاد بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری بر مبنای تئوری ساخت یابی، با تاکید بر معادباوری عاملیت قابل تبیین است، بدین صورت که ابعاد پاسخگویی ساختار حسابداری طبق رابطه دوسویه بین عاملیت و ساختار، متاثر از ابعاد پاسخگویی عامل معادباور، بهبود کیفیت پاسخگویی در حسابداری را به دنبال خواهد داشت. براین اساس بعد از استخراج مولفه ها طبق ادبیات پژوهش، در پاسخ به سوال اصلی تحقیق مبنی بر اینکه نقش معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری با محوریت تئوری ساخت یابی چگونه است، ۱۱ فرضیه تدوین شد که با استفاده از روش مدل سازی معادلات ساختاری جهت ارائه مدل و تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم جهت بررسی روایی و اعتبار مولفه ها استفاده شده است. مدل حاصل از یافته های پژوهش با استفاده از مدل سازی معادلات ساختاری در شکل ۱ نشان داده شده است که با بررسی فرضیات منتج از مدل ارتباط بین متغیرهای مدل و روابط حاکم در مدل تایید می گردد. نتایج حاصل از تحلیل تایید عاملی نیز اعتبار و روایی مولفه های پژوهش را تایید می کند.

مطابق نتایج فرضیه اول رابطه اعتقاد به معاد بر پاسخگویی در حسابداری با هدف رستگاری و سعادت در دنیا و آخرت با حس مسئولیت پذیری نسبت به رعایت حقوق الهی، فردی و اجتماعی و همسو با نتایج آدلپ، روفای و بلو (۲۰۲۳)، رفیعی (۱۳۹۷)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸)، تایید می گردد. نتایج فرضیات دوم و سوم همسو با نتایج کوکر (۲۰۱۲)، آهرنز و چاپمن (۲۰۰۲)، زارع و همکاران (۱۴۰۱) نشان می دهند که عاملیت و ساختار بر کیفیت پاسخگویی تاثیر گذارند، بدین صورت که دو رکن عاملیت و ساختار بر اساس تئوری ساخت یابی در رویکرد جامعه شناسی و طبق نتایج تایید شده فرضیات چهارم و پنجم همسو با نتایج انگلاند و گردین (۲۰۱۴) و گیدنز (۱۹۸۴) مبنای تولید و تکامل نظام های اجتماعی از جمله نظام حسابداری هستند. در فرضیه ششم تأثیر معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری از مسیر عاملیت تایید می گردد و به

عاملیت به عنوان رکن تاثیرگذار در پاسخگویی توجه بیشتری می‌شود. این فرضیه همسو با نتایج گوردین و کرنز (۲۰۲۲)، پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، عترت دوست، فتاحی زاده و کیانی (۱۴۰۰)، زارع (۱۴۰۰)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸)، داداشی و همکاران (۱۳۹۷)، نشان می‌دهد می‌توان با تقویت معادباوری در عاملیت با استفاده از مولفه‌های ایمان، تقوا و عاقبت اندیشی می‌توان به تقویت و شکوفایی حس مسئولیت‌پذیری و نهایتاً پاسخگویی در عاملیت پرداخت. از سوی دیگر، با توجه به رابطه دوسویه و دبالکتیک بین ساختار و عاملیت و در نظر گرفتن قدرت عاملیت برای حسابداری در تئوری ساختاری تعدیل شده، بعد معادباوری و ارزشی ساختار نیز بروز خواهد کرد. این امر منجر به تقویت مسئولیت پاسخگویی ساختارها و در نتیجه نظام‌ها از جمله نظام حسابداری می‌شود که برآیند نهایی آن حصول کیفیت پاسخگویی خواهد بود.

تایید فرضیات هفتم تا یازدهم نشان می‌دهند که ابعاد اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، مالی (سازمانی) و پایداری از مسیر ساختار که براساس تئوری ساختاری از عاملیت به آن انتقال یافته بر کیفیت پاسخگویی در حسابداری تاثیر می‌گذارند. فرضیه هفتم در بعد اعتقادی همسو با نتایج آدلپ، روفای و بلو (۲۰۲۳)، پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، سپاسی و حسنی (۱۳۹۵)، سیستم حسابداری باید با رعایت حقوق الهی مانند محاسبه خمس، زکات، انفاق و ادای حق فقرا و نیازمندان جامعه و ... وظیفه پاسخگویی را ایفا نماید. فرضیه هشتم در بعد اخلاقی همسو با نتایج زارع و همکاران (۱۴۰۱)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸)، سیستم حسابداری باید با افشا صادقانه با مبنا قرار دادن ارزش‌های اخلاقی شامل عدالت، حقیقت، انصاف، امانت‌داری، احسان و خیرخواهی وظیفه پاسخگویی را ایفا نماید. فرضیه نهم در بعد اجتماعی همسو با نتایج پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، حسینی‌الاصل و همکاران (۱۳۹۸)، سیستم حسابداری باید وظیفه پاسخگویی را با محوریت عدالت و شفافیت اجتماعی، با در نظر گرفتن اولویت منافع اجتماعی بر منافع فردی و سازمانی ایفا نماید. فرضیه دهم در بعد مالی همسو با نتایج کامارودین و همکارانش (۲۰۲۱)، کامارودین و آوزیر (۲۰۲۰)، دیانتی دیلمی و همکاران (۱۳۹۵)، سیستم حسابداری جهت ایفای وظیفه پاسخگویی، باید اطلاعات را با در نظر گرفتن سودمند بودن جهت پاسخگویی به ذینفعان و ذیحقان؛ مفید بودن جهت تصمیم‌گیری ذینفعان و کفایت داشتن از جهت افشاء اطلاعات ارائه نماید. فرضیه یازدهم در بعد پایداری همسو با نتایج دیانتی دیلمی و همکاران (۱۳۹۵)، سیستم حسابداری باید وظیفه پاسخگویی را به گونه‌ای ایفا نماید که مدافع و حافظ محیط زیست بوده و با پاسخگویی به گذشتگان نسبت به مصرف بهینه منابع و آیندگان

نسبت به حفظ منابع، نماد توسعه پایدار باشد. این اهداف و ابعاد محقق نمی‌شوند مگر با معادباوری عاملیت که تاثیر ساختاری خود را در نظام حسابداری با تقویت پاسخگویی نشان خواهد داد. پژوهش حاضر با تاکید بر معادباوری عاملیت، توسعه مبانی نظری تحقیقات حسابداری را به دنبال خواهد داشت. یافته‌های پژوهش حاضر علاوه بر اینکه تکمیل کننده زنجیره تحقیقاتی زارع و همکارانش (۱۴۰۱) در حوزه پاسخگویی در حسابداری می‌باشد، بر مبنای رویکردهای تحقیق کامارودین و همکارانش (۲۰۲۱)، حاجی زاده و آورچه (۱۳۹۳)، انگلاند، گردین و برانز (۲۰۲۰) و با محوریت معادباوری طبق تحقیقات آدلپ، روفای و بلو (۲۰۲۳)، پورمهدی امیری و همکاران (۱۴۰۰)، خشنود و همکاران (۱۳۹۸) و در راستای نتایج زارع (۱۴۰۰)، کامارودین و آوزیر (۲۰۲۰)، ستوده، فغانی و پیفه (۱۳۹۹)، داداشی، صفار حیدری و شریف زاده (۱۳۹۷)، رستمیان (۱۳۹۳)، کوکر (۲۰۱۲) همسو بوده و مدل پاسخگویی حسابداری را با تاکید بر معادباوری توسعه داده است و براساس نتایج تحقیق فارل، گوردین و کرنز (۲۰۲۲) شکاف بین عمل و تئوری در پاسخگویی حسابداری را ریشه‌یابی نموده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود که نگرش ساختارگرایانه به موضوعات حسابداری توسعه داده شود و علاوه بر استفاده از تئوری‌های مبتنی بر عاملیت و ساختار، اولویت‌های اخلاقی که نقش بسزایی در تکامل نظام‌های اجتماعی دارند مورد بررسی قرار گیرند و همچنین در تدوین استانداردها، قوانین، مقررات و دستورالعمل‌ها که توسط عاملیت صورت می‌گیرد و نقش اصلی را در شکل گرفتن ساختارهای حسابداری دارد، از افراد معتقد و متعهد به اصول اخلاقی و دینی استفاده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود از ابعاد و اهداف ارائه شده در تحقیق حاضر که رویکرد جامعی بر نظام گزارشگری مالی می‌باشد جهت ارائه چارچوب نظری کامل‌تری در حسابداری استفاده شود.

جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از پرسشنامه، همواره با محدودیت‌های ذاتی رو به رو است. ویژگی‌های فردی مشارکت‌کنندگان یکی از مهمترین محدودیت‌های ذاتی است که بر پژوهش‌های مبتنی بر پرسشنامه، سایه افکنده است. لذا داده‌های جمع‌آوری شده می‌توانند تحت تاثیر چنین محدودیت‌هایی واقع شوند. در این راستا تلاش نویسنندگان بر این بود که با استفاده از پرسشنامه‌های استاندارد و اصلاح شده به کمک خبرگان، این محدودیت‌ها به حداقل ممکن کاهش یابد.

۷- تقدیر، تشکر و ملاحظه‌های اخلاقی

از کلیه افرادی که با مشارکت، مشاوره و پاسخ بر پرسشنامه همکاری نمودند، سپاس‌گزاری می‌شود.

۸- پیوست

صاحب نظر گرامی :

با سلام و آرزوی موفقیت برای شما ،

از آنجایی که دستیابی به نظرات شما برای اعتبار بخشی به یافته‌های پژوهش با عنوان " بررسی معادباوری بر کیفیت پاسخگویی در نظام حسابداری " ضروری است، امید است از مساعدت در تکمیل و عودت پرسشنامه دریغ نفرمائید. پرسشنامه حاضر در دو بخش طراحی گردیده است. بخش اول ، مربوط به اطلاعات عمومی است و بخش دوم ، امتیازدهی سوالات ارزیابی ارزش را در بر می‌گیرد . به استحضار می‌رساند که اطلاعات جمع آوری شده محرمانه تلقی می‌شود و نتایج صرفاً در قالب های آماری گزارش خواهد شد. لذا خواهشمند است با توجه به طیف ۵ درجه لیکرت گزینه ای که به بهترین شکل نظر شما را نشان می‌دهد انتخاب کنید.

بخش اول:

جنسیت: مرد زن شغل: عضو هیات علمی دانشگاه حسابدار رسمی سن: ۲۵ تا ۳۵ سال ۳۶ تا ۴۵ سال ۴۶ تا ۵۵ سال بالاتر از ۵۵ سال سابقه کاری: کمتر از ۵ سال ۵ تا ۱۰ سال ۱۰ تا ۱۵ سال بالاتر از ۱۵ سال

بخش دوم: پرسشنامه ارزیابی کیفیت پاسخگویی با تاکید بر معادباوری بر اساس مدل پژوهش

جهت تبیین و شفافیت پرسشنامه، ابتدا مفاهیم مبتنی بر تئوری ساخت یابی ارائه می‌گردد.

ساختار: به قواعد، قوانین و منابع به‌عنوان خواص نظام‌های اجتماعی اشاره دارد.

عاملیت (انسان تأثیرگذار): هر کنشگری که قدرت تأثیرگذاری بر جهان اجتماعی را داشته باشد.

قدرت تأثیرگذاری بر جهان اجتماعی مهم‌ترین معیار تشخیص عاملیت است

سیستم یا نظام، ساختار نیست بلکه از رابطه دوسویه بین عاملیت و ساختار و تولید و بازتولید

ساختار حاصل می‌شود. برای نمونه سیستم حسابداری دارای ساختاری است که بر اساس قواعد

و منابع حاکم بر آن و کنش عوامل انسانی (عاملیت) به تولید و بازتولید ساختار حسابداری دست

می‌زند.

ردیف	سوالات	گزینه ها				
		۵	۴	۳	۲	۱
		کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف
۱.	پاسخگویی در حسابداری سبب سعادت و رستگاری می‌شود.					
۲.	اعتقاد به معاد در کیفیت پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۳.	امانت داری در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۴.	عاملیت (انسان تأثیر گذار در ایجاد ساختارها) با تأثیر بر ساختار در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است.					
۵.	در نظر گرفتن دلالت (آیین‌نامه‌ها یا مقررات) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۶.	در نظر گرفتن سلطه (توان بعضی از بازیگران تأثیرگذار) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۷.	در نظر گرفتن مشروعیت (دارای یک جنبه هنجارگونه شامل قوانین و یک جنبه اخلاقی شامل تعهد به پیروی از آن قوانین) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۸.	در نظر گرفتن قوه عاقله (ذهنیت) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۹.	در نظر گرفتن قوه شهویه (قدرت) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۱۰.	در نظر گرفتن قوه غضبیه (غیرت) در پاسخگویی در حسابداری حائز اهمیت است					
۱۱.	اعتقاد به معاد در پاسخگویی با محوریت عاملیت در حسابداری حائز اهمیت است					
۱۲.	در نظر گرفتن اخلاق اسلامی (ایمان - تقوا) در پاسخگویی با محوریت عاملیت حائز اهمیت است.					
۱۳.	اعتقاد به معاد در پاسخگویی با محوریت ساختار در حسابداری حائز اهمیت است					
۱۴.	التزام به تعهدات اخلاقی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۱۵.	تدارک برای آیندگان در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					

ردیف	سوالات	گزینه ها				
		۵	۴	۳	۲	۱
		کاملاً موافق	موافق	نظری ندارم	مخالف	کاملاً مخالف
۱۶	اولویت منافع اجتماعی بر منافع فردی و سازمانی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۱۷	ترکیب-قدرت- نیاز ذی نفعان با رعایت عدالت اجتماعی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۱۸	مسئولیت اجتماعی شرکت ها در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۱۹	اهداف سازمانی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۰	فعاليتها سازمانی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۱	ماهیت سازمانی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۲	شاخص های زیست محیطی در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۳	توجه به حفظ محیط زیست برای آیندگان در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۴	تامین، تخصیص و مصرف منابع در پاسخگویی در حسابداری با محوریت ساختار حائز اهمیت است					
۲۵	هدف پاسخگویی در حسابداری دستیابی به فلاح و رستگاری می باشد.					

فهرست منابع

- اسعدی، علیرضا. (۱۳۹۱). قرآن و مسأله معاد، بوستان کتاب، قم.
- انصاری، علیرضا. (۱۴۰۰). آثار معادباوری از منظر قرآن و روایات. فصلنامه ره توشه، ۲(۵)، ۱۸۱-۱۸۸.
- باباجانی، جعفر و دهقان، حسین. (۱۳۸۴)، نقش حسابداری و گزارشگری مالی دولتی در ایفا و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی از منظر پاسخگویان و پاسخ خواهان. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، شماره ۱۲ - ۱۳، ص ۱-۲۶.

- باباجانی، جعفر. (۱۳۸۹). مزایای اجرای حسابرسی عملکرد در کشور و نقش آن در پاسخگویی. دانش حسابرسی، ۴۶-۱۶.
- پورمهدی امیری، فاطمه؛ روحی ارمکی، طیبه؛ کریمی نیا، محمدمهدی؛ انصاری مقدم، مجتبی. (۱۴۰۰). راهکارهای نهادینه سازی معاد باوری فردی از منظر قرآن و حدیث. دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی اسفند، ۴ (۴۶)، ۱۲۱-۱۳۳.
- جامعی، رضا؛ رضایی یمین، فایزه؛ ابراهیمی، ابراهیم. (۱۳۹۵). بررسی ارزیابی مسئولیت پاسخگویی سیستم حسابداری و گزارشگری مالی در سازمان امور مالیاتی استان کرمانشاه. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۲(۲)، ۶۹-۸۰.
- حاجی زاده، مهین و آورجه، محی الدین. (۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری اجتماعی در قرآن کریم با تاکید بر دیدگاه علامه طباطبایی در میزان. دو فصلنامه قرآن در آینه پژوهش، تبریز، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، شماره اول، صص ۱۵۶-۱۲۳.
- حسینی الاصل، محسن؛ حیدرپور، فرزانه و تازی‌وردی، یدالله. (۱۳۹۸). بررسی امکان ارائه چارچوب نظری گزارشگری مالی اسلامی بر پایه منصفانه بودن؛ همگرا با استانداردهای گزارشگری مالی بین المللی (IFRS). حسابداری ارزشی و رفتاری، ۴ (۷): ۳۴۳-۳۸۰.
- خوشنود، حسین؛ کهساری، رضا؛ میریان آکندی، سید احمد؛ فلاح، ابراهیم. (۱۳۹۸). کارکرد باورهای اعتقادی (توحید - معاد) بر رفتار فردی. قرآن و طب، ۴ (۵): ۶۸-۷۹.
- خیرالهی، فرشید و ندری، محمد. (۱۳۹۴). تکنیک‌های تصمیم‌گیری در حسابداری مدیریت از دیدگاه اسلامی. تحقیقات مالی اسلامی ۴(۲). ۶۹-۹۶.
- داداشی کلایی، فاطمه؛ صفار حیدری، حجت؛ شریف زاده، حکیمه السادات. (۱۳۹۷). اصول و روش‌های تربیتی مسئولیت‌پذیری در آموزه‌های اسلامی. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۶(۴۱)، ۱۵۳-۱۷۷.
- دیانتی دیلمی، زهرا و شادمان طالب بیگی، هادی. (۱۳۹۹). مقایسه و رتبه بندی نیاز اطلاعاتی استفاده کنندگان از گزارشات مالی: دیدگاه سرمایه‌گذاران و نهادهای حرفه‌ای ناظر بر گزارشگری مالی. پنجمین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و حسابداری.
- دیانتی دیلمی، زهرا؛ منطقی، خسرو و مشهدی، سیده پریسا. (۱۳۹۵). بررسی ضرورت حسابداری اسلامی: از دید خبرگان دانشگاهی. حسابداری ارزشی و رفتاری. ۱ (۱): ۱-۲۴.
- رجبی مقدم، داود؛ مهربان پور، محمدرضا؛ غلامی جمکرانی، رضا؛ کاشانی پور، محمد؛ میثمی، حسین. (۱۴۰۰). اقتصاد اسلامی و شناسایی مؤلفه‌های افشا در گزارشگری مالی اسلامی. اقتصاد اسلامی، ۲۱(۸۴)، ۱۶۷-۱۸۸.
- رستمیان، محمد علی. (۱۳۹۳). مسئولیت‌پذیری و وظیفه شناسی از دیدگاه قرآن و روایات اهل بیت (ع). پژوهشنامه حکمت اهل بیت (ع)، دانشگاه اصفهان، شماره ۲، صص ۵۰-۳۱.

- رضازاده، آرش و داوری، علی. (۱۳۹۳). مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- رفیعی محمدی، ناصر. (۱۳۹۷). تأثیرات معادباوری در حیات دنیوی انسان از منظر نهج البلاغه. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های نهج البلاغه، ۱۷(۴)، ۹-۲۲.
- زارع، ایمان و غلامی جمکرانی، رضا. (۱۳۹۸). تئوری ساختاری آنتونی گیدنز و نقش آن در تعیین مدل پاسخ‌گویی سازمانی در نظام حسابداری. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸(۳۰)، ۴۱-۵۸.
- زارع، ایمان. (۱۴۰۰). تبیین مفهوم پاسخگویی از منظر اسلام در حسابداری با محوریت تئوری ساختاری، غلامی جمکرانی و مرادی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد واحد قم.
- زارع، ایمان؛ مرادی، محمد؛ غلامی جمکرانی، رضا؛ بابایی فرد، اسدالله؛ جهانگیرنیا، حسین. (۱۴۰۱). ارائه الگوی پاسخگویی در حسابداری از منظر رویکردهای اسلامی - اجتماعی. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۸(۲)، ۳۷-۵۸.
- سیاسی، سحر و حسنی، حسن. (۱۳۹۵). رابطه باورهای دینی مدیران با رفتار مدیریت سود، حسابداری ارزشی و رفتاری، ۱(۲)، ۱۷-۴۰.
- ستوده، رضا؛ فغانی، مهدی؛ پیغه، احمد. (۱۳۹۹). بررسی توانایی فرایندهای داخلی دیوان محاسبات کشور جهت مسئولیت پاسخگویی به استفاده‌کنندگان. دوفصلنامه علمی حسابداری دولتی، ۷(۱)، ۱۹۳-۲۰۸.
- سید رضی، نهج البلاغه، (حسین انصاریان، مترجم)، تهران، انتشارات پیام آزادی، چاپ هفتم، سال ۱۳۷۹، خ ۱۶، ص ۷۲.
- سید عباس زاده، میرمحمد؛ امانی، جواد؛ خضری، آذر؛ پاشوی، قاسم. (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر معادل‌یابی معادلات ساختاری به روش PLS و کاربرد آن در علوم رفتاری، انتشارات دانشگاه ارومیه.
- شریف الرضی، محمد بن حسین. (۱۳۷۴). نهج‌البلاغه، (صالح صبحی، تصحیح)، چاپ اول، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
- صراف، فاطمه و محمدی، مهسا. (۱۳۹۶). بررسی حاکمیت شرکتی و پاسخگویی با تاکید بر آیات قرآن. مطالعات حسابداری و حسابرسی، ۶(۲۱)، ۶۶-۸۵.
- عترت دوست، محمد؛ فتاحی زاده، فتحیه؛ کیانی، فاطمه. (۱۴۰۰). ترسیم نقشه راه نجات و سعادت انسان‌ها در خطبه‌گراء امام علی (علیه‌السلام). فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه، ۹(۳۶)، ۳۹-۵۹.
- عسکری نقوی، سیدحسن. (۱۳۹۸). بررسی آثار فردی و اجتماعی اعتقاد به معاد، گفتمان اندیشه، جامعه المصطفی العالمیه، ۴(۲)، ۱۲۴-۱۹۹.
- غلامی جمکرانی، رضا؛ نیکومرام، هاشم؛ رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۲). ضرورت چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی از منظر خبرگان حرفه‌ای و دانشگاهی. تحقیقات مالی اسلامی، ۳(۱)، ۳۵-۷۲.

- قرائتی، محسن. (۱۳۸۳). تفسیر نور، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ یازدهم، تهران.
- کرمی، غلامرضا؛ دولت زارعی، احسان و فرجی، امید. (۱۴۰۱). بیست‌ویک سال تحقیقات رفتاری حسابداری: تجزیه و تحلیل کتاب‌شناختی، مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۹(۷۵)، ۱۶۵-۲۰۱.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴). مسائل محوری در تئوری اجتماعی: کنش، ساختار و تناقض در تحلیل اجتماعی. (محمد رضایی، مترجم). تهران: نشر سعاد.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی. (حسن چاوشیان، مترجم). ویراست چهارم. تهران: نشر نی.
- یوچی، ایجیری. (۱۳۸۲). در باب چارچوب مفهومی مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی، (جعفر باباجانی و امیر پوریان‌سب، مترجمان)، فصلنامه مطالعات حسابداری، شماره ۳، صص ۱۵۵-۱۷۱.
- Adelopo, I., I. Rufai, and M. Bello. ۲۰۲۳. Financial Accountability and Religious Sentiments: The case of Sukuk Bond. *Journal of Business Ethics*, ۱۸۲: ۳۹۷-۴۲۰.
- Ahrens, T., & Chapman, C. ۲۰۰۲. The structuration of legitimate performance measures and management: day-to-day contests of accountability in a UK restaurant chain. *Management Accounting Research*, ۱۳(۲): ۱۵۱-۱۷۱.
- Birnberg, J. G. (۲۰۱۱). A Proposed Framework for Behavioral Accounting Research. *Behavioral Research in Accounting*, ۲۳(۱), ۱-۴۳.
- Coker, O. ۲۰۱۲. Accountability in non-governmental organizations: Theory and practice (Doctoral dissertation, King's College London (University of London)).
- Conrad, L. (۲۰۱۴). Reflections on the application of and potential for structuration theory in accounting research. *Critical Perspectives on Accounting*, ۲۵(۲): ۱۲۸-۱۳۴.
- Englund, H., & Gerdin, J. ۲۰۱۴. Structuration theory in accounting research: Applications and applicability. *Critical Perspectives on Accounting*, ۲۵(۲): ۱۶۲-۱۸۰.
- Englund, H., J. Gerdin, and J. Burns. ۲۰۲۰. A structuration theory perspective on the interplay between strategy and accounting: Unpacking social continuity and transformation. *Critical Perspectives on Accounting*, ۳۳: ۱-۱۵.
- Farrell, M., B. Gordijn, and A.J. Kearns. ۲۰۲۲. Accountability, human rights and social justice in public sector recordkeeping. *Archival Science*, ۲۳: ۱۶۱-۱۸۵.
- Giddens, A. ۱۹۹۰. Structuration theory and sociological analysis. In: Clark J, Modgil C, Modgil S, editors. *Anthony Giddens: consensus and controversy*. London: Falmer Press: ۲۹۷-۳۱۵.
- Giddens, A. ۱۹۸۴. *The Constitution of Society*. Berkeley, C.A: University of California Press.

- Ijiri, Y. ۱۹۸۳. On The Accountability-Based Conceptual Framework. *Journal of Accounting and Public Policy*, ۲(۲): ۷۵-۸۱.
- Kabanda, S., and I .Brown . ۲۰۱۷. A Structuration Analysis of Small and Medium Enterprise (SME) Adoption of E-commerce: The Case of Tanzania Small and Medium Enterprises. *Telematics and Informatics*, ۳۴(۴): ۱۱۸-۱۳۲.
- Kamaruddin, M.I.H., and S.M .Auzair. ۲۰۲۰. Measuring 'Islamic accountability' in Islamic social enterprise (ISE), *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, ۱۳(۲): ۳۰۳-۳۲۱.
- Kamaruddin, M.I.H., S.M.Auzair, M.M. Rahmat, and N.A. Muhamed. ۲۰۲۱. "The mediating role of financial governance on the relationship between financial management, Islamic work ethic and accountability in Islamic social enterprise (ISE)", *Social Enterprise Journal*, ۱۷(۳): ۴۲۷-۴۴۹.
- Lisa, J. ۲۰۱۷. Strong structuration theory and management accounting research. *Advances in Scientific and Applied Accounting*, ۱۰(۲): ۲۱۱-۲۲۳.
- Roberts, J., & Scapens, R. ۱۹۸۵. Accounting systems and systems of accountability—understanding accounting practices in their organisational contexts. *Accounting, organizations and society*, ۱۰(۴): ۴۴۳-۴۵۶.
- Scapens, R. W., & Macintosh, N. B. ۱۹۹۶. Structure and agency in management accounting research: a response to Boland's interpretive act. *Accounting, Organizations and Society*, ۲۱(۷-۸): ۶۷۵-۶۹۰.